

A "VAD" ÉS AZ "ERDŐ"

dr. Csőre Pál

Az "Erdészettörténet" c. előadásomban (írásban megjelent az OEE Erdészettörténeti Szakosztályának Közleményei I. sz. 28. old.) többek között a következőket mondtam: "A magyar nyelv az erdővel és a fákkal kapcsolatos kifejezésekben szegényebb és ennek megfelelően nincs meg benne a legtöbb európai nyelvben megtalálható megkülönböztetés, Forst és Wald ... között". Ezzel kapcsolatban az az ellenvetés merült fel, hogy a "vadon" szavunk volna az, amely az őserdőt jelenti, szemben az "erdő" kifejezéssel, amely a kulturerdőre vonatkoznék. Előbbi szó nem a "vad" származéka volna. Bár keletkezése vitatott, valószínű, hogy a finn- lapp nyelvben szereplő vouvde (=erdő) szó származéka.

A vadon szó eredete eléggé tisztázott. Nem vitásan a "vad" szóból ered. Kialakulását illetően azonban megoszlanak a vélemények. Egyesek szerint egy régi, elhomályosult -n, -ny kicsinyítő képző által keletkezett a "vad" szóból.¹ Mások szerint ez a szó csak a XVIII. századig követhető időrendben visszafelé és akkor még melléknévi alakban és "vadul" értelemben fordult elő. Eleinte "vadon nőtt erdő" kifejezésben szerepel, amely a "vadon erdő"-re rövidült, végül az erdő is elmaradt.² Tény minden esetben, hogy szavunk már a XVI. században is előfordult. Így például az Érdi codexben (1526-27) szerepel ez a kifejezés: "az vadon erdőben", Zrinyi pedig "vadon Lybyá"-ra hivatkozik.³ Függetlenül attól, hogy mikor és milyen módon alakult ki a "vadon", abban egyetértenek a nyelvtörténészek, hogy a "vad" szóból származik és a középkori nyelvemlékekben a mai értelemben nem fordul elő.

A "vad" szó viszont nyelvünk eredeti szókincséből való és valamikor erdőt jelentett. Valószínűleg innen ment át az állatra és így alakult ki a vad szónak a ma is használt főnévi jelentése. A "vad" (vad-állat értelemben) régen tehát nyilván erdei állatot jelentett. Idővel azután a "vad" háttérbe szorult az "erdő"-vel szemben, mert az utóbbinak jelentése egyértelmű volt.

Az erdőt mindig úgy tekintették, mint az őstermészet korlátozatlan megnyilatkozását. Így volt ez a régi népeknél is. A rómaiak Silvanus-a az ősvadság megszemélyesítője volt. Egy fának a kivágása, vagy a természeti állapot bármely megzavarása Silvanus megsértését jelentette.

-
1. Pais D. MNy - Magyar Nyelv - XXXIV. 189, XXXV. 315.)
  2. Horger A. (MNy XXXV. 45. (Gombocz Z: (NyK. - Nyelvtudományi Közlemények - XXXIX. 246.)
  3. Tulajdonnévként már sokkal korábban is szerepel (1342: Petri dicti Vodon - OkLSz). Ez azonban a "vadon" későbbi értelmére nézve nem ad semmi közelebbi felvilágosítást.

A középkori latinságban a silvestris nemcsak erdeit, hanem vadot is jelentett (pl. pirus silvestris = vadvadkörte). A klasszikus latin nyelv silvaticus-ának is volt ilyen értelme. Az olaszban a selvaggio = vad, vadon élő, a selvaggina = vad- (vadon élő) állat. A francia sauvage és a roán sālbatie szavak is a melléknévi értelemben vett "vad" jelentésűek. A német nyelvben szintén szembeötlő a hasonlóság a wild és a Wald szavak között.⁴

A rokon jelentés példázására meg kell még említeni azt, hogy a középkorban gyakran előfordul földrajzi névként is a "vadkert" szó. Ennek az értelme erdőbeli-, erdei kert (nem tévesztendő össze a vadaskerttel. pl. 1358/1489: "Quoddam pomerium wlgo Wadkerth dictum" Anjoukori Okmánytár VII. 295.)

Az "erdő" szó származásával kapcsolatban csak röviden utalok arra, hogy ez a szó az "ered" (valamiből kinő, kisarjad) szóból keletkezett. (E szó származásával kapcsolatban ugyanis a közelmúltban sokat foglalkoztak, ezért nem indokolt ezt itt ismét részletezni).⁵

Érdemes ellenben megemlékezni még két, régi eredetű szóról,⁶ amelyek szintén erdővel kapcsolatosak.

Az egyik a "liget". A szó fejlődéstörténetét tekintve először erdőn belül ritkás helyet jelentett, később egyedülálló ritkás erdőt, majd végül kis (ritkás) erdőcskét. A középkori magyar nyelvben kétféle értelemben használták:

1. silva, saltus, nemus (1206: Inde per mediam silvam, que dicitur ligeth. Magyar Oklevélszótár. - OKISz -)

2. pratum, planities (1208: Transiens per pratum, quod dicitur liget. - OKISz.) Calepinus szerint liget = berek. Molnár A. két jelentését határozza meg: 1. hegyek közötti erdős, cserjés völgy, 2. sikon, völgyben, folyók mellett sűrű bokros hely, csallit.

4. L. Gombocz Z. i. m.

5. Varga D. Erdőkertülőben (Élet és irodalom 1965. aug. 14.)
Pais D. Kerengés az erdő körül (Élet és irodalom 1965. okt. 2.)

6. A régi fanevekkel elsősorban N. Sebestyén I. foglalkozott (Fák és fás helyek régi nevei az urali nyelvekben. Nyelvtudományi Közlemények LI, 412-434) azután Pais D, Moór E. és sokan mások. Ezenkívül az egyes értelmező és egyéb szótárak is felvilágosítást adnak e szavak eredetéről. (Pl. Magyar Oklevélszótár, a Magyar Nyelvtörténeti szótár, Magyar Etymológiai Szótár, stb.)

Végeredményben tehát a régi nyelvben a liget legelésre alkalmas fás, vagy bokros helyet jelentett (Ritkás világos, szakadozott erdőt, cserjés, bokros helyet, rétet, hegyoldalt, völgyet). A XVI. századtól szerepel a ligeterdő, ligetes erdő kifejezés is (1523. In eadem silua Lygetherdew. Nytsz. - Nyelvtörténeti Szótár -) A "liget"-t N. Sebestyén I: finn-ugor eredetű szónak tartja.⁷

A másik ilyen szó, amely a régi magyar nyelvben is szerepelt a "berek". Erre a szóra vonatkozó első adat 1138-ból való. ("berekzeg") E szó jelentését az alábbi idézetekkel igyekszem megvilágítani: 1299: Iuxta nemus Kywsberek dictum - OKISz.; 1399: Vnum virgultum alias Berk - OKISz; 1408: Vnam siluam Monyorosberek vocatam - OKISz; 1431: Rubetum Altalberek vocatam - OKISz) Jelentése tehát közel állt a ligetéhez, bokros, cserjés területet, ill. ilyenmel teli erdőt jelentett. Ezen belül két jelentést különböztethetünk meg:

1. nemus, lucus, saltus, virgultum, fruticetum:
2. locus uliginosus, (Sumpfwiese).

E szónál is megtaláljuk az "erdő"-vel való összetételt (1477: Quandam siluam Berekerdew vocatum - OKISz.) Eredetét illetőleg a vélemények megoszlanak. Van aki török,⁸ más szerző osztyák⁹ eredetűnek véli.

Külön tanulmányt igényelne azoknak az erdőre vonatkozó szavaknak a tárgyalása, amelyek a mai nyelvben már ismeretlenek (pl. eresztvény), vagy amelyeknek erdőre vonatkozó jelentése homályosult el (pl. haraszt). Számos egyéb, köztük sok népi kifejezés és szóösszetétel is létezett, amelyeket ma már nem használunk (gyermek erdő, gyakor erdő, gyepű erdő, stb.) Nem szólva arról, hogy régen a fafajt jelentő szavak a fajból álló erdőt is jelentettek (pl. éger, gyertyán, tölgy; 1430: Siluam dolabrosam, aquosam Eger dictam - OKISz; silva Gyerthian). (Fejér Gy: Codex Diplomaticus Hungariae IV. 2. 85.)

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy valamikor a "vad" szó tényleg jelentett erdőt, de a két szó között nem volt meg az a jelentésbeli kettősség, ami a Wald és a Forst között, ami viszont megtalálható számos európai nyelvben. A "vadon" szó a "vad"-ból származik ugyan, de "őserdő" jelentése nem ősi, hanem csak néhány száz évre tekint vissza. Egyes erdő alakokra vonatkozólag vannak és főleg voltak a magyar nyelvnek egyéb szavai is. A régi magyar nyelvben létezett egyes ilyen szavak kimentek a használatból vagy jelentésük megváltozott.

-o-o-o-

7. Im. 110 sz.

8. Rásonyi (Ny.K. LI 100-101.)

9. N. Sebestyén I: i.m. 125. sz.